

Коробцова Наталія Василівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільного права № 1,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail: kornv@ukr.net
ORCID 0000-0002-9997-1485
Scopus ID: 57445973300

doi: 10.21564/2414–990X.156.254433
УДК 347.12

ПРАВОВИЙ СТАТУС БІОМАТЕРІАЛУ ЛЮДИНИ

Розглянуто питання правового статусу біологічного матеріалу людини, визначення його місця серед існуючих об'єктів цивільних прав. Доведено, що сучасний рівень розвитку медицини, генетики вимагає нового підходу до вивчення біологічного матеріалу людини, його правового статусу та місця у системі сучасного цивільного права, чим й обумовлюється актуальність обраної для дослідження теми. На жаль, законодавство України та більшості зарубіжних країн не визнають біоматеріал, відокремлений від людини, об'єктом цивільних прав. Зроблено висновок, що виступаючи предметом низки правочинів, відокремлений від людини біоматеріал, уже не є «складовою» частиною її організму, що лише підтверджує необхідність розглядати його як самостійний об'єкт цивільного права, який за своїми ознаками «тяжіє» до категорії речей, що й становить новизну даної роботи.

Ключові слова: біоматеріал; організм людини; річ; речево-правова природа; об'єкт права; речові права.

Постановка проблеми та актуальність теми. Наукові відкриття, здобутки в галузі медицини, біології та генетики ХХ та початку ХХІ століть ознаменували принципово новий підхід до вивчення людини, її організму та переосмислення значення його «складових» для самої людини та суспільства в цілому. Наукові досягнення та здобутки дозволяють розглядати окремі тканини та органи людини як «матеріал» для проведення трансплантацій, виготовлення лікарських засобів, клітинних та репродуктивних технологій тощо, а не тільки як об'єкт наукових досліджень. Біоматеріал людини виступає предметом багатьох цивільно-правових правочинів, а відтак переосмислення його значення як для науки, так і для суспільства має сприяти появі нового об'єкта права. Однак, незважаючи на таке широке використання даного матеріалу в цивільному обігу, його правовий статус залишається невизначеним як на рівні законодавства України, так на міжнародному рівні. Не існує єдності думок щодо цього питання серед науковців і в судовій практиці. Водночас відсутність визначеності щодо

статусу біоматеріалу не сприяє належному регулюванню відносин за участю даного блага. Саме розгляду цієї проблеми, яка має як теоретичне, так і практичне значення, а також знаходженню шляхів її вирішення, і присвячена наша стаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою дослідження біологічного матеріалу людини та його правового становища опікувалися такі українські науковці, як С. Б. Булеца (S. B. Buleca), Р. А. Майданик (R. A. Majdanyk), І. Я. Сенюта (I. Ja. Senjuta), С. Г. Стеценко (S. G. Stecenko), В. Ю. Стеценко (V. Ju. Stecenko), Р. О. Стефанчук (R. O. Stefanchuk), Ю. Є. Ходико (Ju. E. Hodyko) та ін.

Актуальним аспектам теорій об'єктів прав присвячено праці таких дослідників, як М. М. Агарков (M. M. Agarkov), С. М. Братусь (S. M. Bratus), О. С. Іоффе (O. S. Ioffe), Я. М. Магазинер (Ya. M. Mahazyner) та ін.

На наше переконання, найдетальніше вивчення проблеми правового становища біоматеріалу людини як одного з об'єктів цивільних прав здійснено В. О. Трубіною (V. O. Trubina) [6].

Мета статті полягає у з'ясуванні правового становища (місця) біологічного матеріалу людини в системі об'єктів цивільних прав.

Виклад основного матеріалу дослідження. Медицина вже давно вийшла за межі розгляду людини виключно як «духовної» цінності, її досягнення дозволяють сьогодні вивчати людину як складну «біологічну структуру», з кожним днем розширювати сферу втручань в природу людини, її організм. Органи, тканини є матеріалом для наукових досліджень, розробки нових лікарських засобів, стають інструментом продовження життя інших осіб. Досягнення науки призвели до того, що сьогодні практично всі органи й тканини людини, відокремлені від неї, мають певну цінність і можуть у подальшому використовуватися в медичних цілях. При цьому здобутки науки повинні використовуватися виключно на благо людини, її досягнення не повинні суперечити інтересам суспільства та окремої людини. Оскільки світу вже відомі випадки, коли інтереси науки (перш за все фармацевтичної галузі) були поставлені вище інтересів людини та суспільства, а також ті катастрофічні наслідки, що при цьому наставали, дослідження людини, її біоматеріалу повинно здійснюватися виключно скрізь призму етичних принципів, розроблених у міжнародному праві. Так, одна з найбільших трагедій в історії сучасної лікарської терапії мала місце в 1957 р., коли поява «чудо-ліків» – талідоміду, без проведення належного тестування та клінічних випробувань, стала медичною катастрофою, руйнівні наслідки якої (народження дітей з аномалією розвитку – фокомелією (тюлені кінцівки)) спостерігаються навіть сьогодні [1]. Саме біоетичний підхід до з'ясування та розгляду правового статусу відокремлених від людини органів і тканин повинен стати вирішальним для визначення цієї проблеми на національному та міжнародному рівнях.

Людські органи є предметом низки цивільно-правових правочинів (перевезення, зберігання, купівлі-продажу, дарування), що вимагає належного їх

законодавчого регулювання. І першим кроком на цьому шляху є визначення їх правового становища (статусу) на законодавчому рівні. Проте, незважаючи на досить широку сферу застосування в цивільному обігу біоматеріалу людини, український законодавець не закріпив його як самостійний об'єкт цивільних прав, немає єдності думок щодо нього і на міжнародному рівні.

Конвенція Ради Європи про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину є основним міжнародним документом, спрямованим на захист прав та гідності людини у сфері медицини, положення якої встановлюють заборону на: отримання фінансової вигоди при використанні тіла людини та його окремих частин (ст. 21); використання видаленої частини тіла з іншою метою ніж та, заради якої її було видалено, без інформованої на то згоди (ст. 22) [2]. Однак, встановлюючи заборону на вчинення певних дій, слід констатувати, що вона залишає поза своєю увагою правовий режим цих об'єктів.

Звертаючись до національних джерел, потрібно зазначити, що питання визначення правового статусу біологічного матеріалу людини так само не знайшло свого належного вирішення. Ані в Цивільному кодексі України [3, ст. 290], ані в Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [4, статті 46, 47], який є основним нормативним актом у сфері охорони здоров'я, а також і в Законі України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» [5], який є спеціальним актом щодо використання органів та тканин людини у сфері трансплантології, питання правового статусу біоматеріалів залишилося невирішеним. При цьому Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» надає визначення таких матеріалів (ст. 1), вказує на безоплатність їх надання (ст. 4), встановлює умови вилучення їх як у живого донора (ст. 14), так і при посмертному донорстві (ст. 17), визначає особливості вилучення окремих анатомічних матеріалів (гемопоетичних стовбурових клітин та інших здатних до регенерації матеріалів) (ст. 15), встановлює заборону їх торгівлі та рекламування (ст. 20), дозволяючи лише обмін на міжнародному рівні (ст. 21) та при перехресному донорстві (ч. 2 ст. 14), не визначаючи при цьому їхній правовий режим [5].

Певні кроки для вирішення цього питання зроблено в судовій практиці. Хоча єдності думок немає і тут.

Англо-американська судова практика традиційно не визнавала речової природи людського тіла та його частин, виходячи із принципу «немає власності на труп» (справа *Hauney's case* про викрадення савана з поховання). Суд, вирішуючи питання про те, хто є власником об'єкта крадіжки, постановив, що «труп не може володіти власністю». Висновки у даній справі в подальшому привели до помилкового твердження – «немає власності на труп». Незважаючи на суперечливість і варіативність тлумачення рішення у цій справі, принцип «немає власності на труп» став панівним прецедентом на декілька століть [6, с. 119–120].

Перші спроби відійти від зазначеного принципу можна спостерігати у справі *Doodeward v. Spence* [7]. Суд, розглядаючи цю справу, вперше визнав

труп річчю (майном), на яку було здійснено посягання, та задовольнив позовні вимоги про його повернення. Справа стосувалася забальзамованого двоголового плоду, який був конфіскований поліцейськими під час експозиції. У рішенні суду зазначалося про необхідність повернення даного «експонату» його законному володільцю – батьку позивача, який придбав його на аукціоні й протягом достатньо довгого часу демонстрував його публічно за винагороду. В цьому рішенні вперше тіло людини (як в цілому, так і окремі його частини) визначили об'єктом права власності, а особа, яка застосувала свої знання, працю та навички по відношенню до даного «об'єкта», визнана законним володільцем, якому надано право зберегти це володіння за собою, оскільки даний «об'єкт» вже набув характеристик, що відмежовують його від трупа, що очікує поховання.

Отже, завдяки судовій практиці поступово починає змінюватися підхід до правового режиму людського біоматеріалу. Відокремлені від людини органи, тканини, клітини розглядаються вже не як частина людського тіла, його організму, а як самостійні об'єкти. Однак підставою для цього стало не просте «фізичне» або «фактичне» відокремлення, а й обов'язково наявність певних зусиль іншої особи, її знань, вмінь які призвели до зміни первинного стану цього матеріалу, що, по суті, і зробило його новим самостійним об'єктом.

Приймаючи рішення у відповідних справах на користь речово-правової природи цих об'єктів, судами застосовувалася одна із домінуючих у судовій практиці та доктрині права концепцій виникнення права власності – концепція «праці та навичків». Суть її полягає в наступному: якщо особа законно володіє біологічним матеріалом людини, завдяки своїй праці та навичкам «змінила» цей матеріал і він набув ознак, відмінних від його природного стану, то вона має право зберегти щодо нього володіння. Справа *Doodeward v. Spence* як раз і стала такою, де вперше була застосована дана концепція.

У подальшому речово-правова природа біоматеріалу людини простежується у справі *R v. Kelly and Lindsay* [8], в якій Королівським хірургічним коледжем був пред'явлений позов про повернення вкрадених органів. Розглядаючи дану справу, суд стикнувся з труднощами скоєного. Відповідно до англійського законодавства (Акт про крадіжку) крадіжка являє собою незаконне заволодіння власністю, при цьому власність розглядається як «нерухома або особиста власність, включаючи речі в обігу та безтілесні речі» [9]. Відповідачі у цій справі посилалися на відсутність складу злочину, оскільки «немає власності на труп». Однак суд, задовольняючи позов, використав вже відому концепцію «праці та навичків», зазначивши, що працівники шпиталю застосували техніку з препарування та консервації частин людського тіла з метою подальшого використання в наукових дослідженнях, чим по суті створили «інший» об'єкт, який став їхньою власністю.

Неважко побачити, що концепція «праці та навичків» спрямована на захист прав осіб, які своєю працею видозмінили первинні частини тіла людини, однак при цьому поза захистом залишаються права на ці об'єкти первинних оригінаторів, їхніх родичів, близьких осіб. Так, у справі *Re Organ Retention Group Litigation* [10] родичам померлих було відмовлено у задоволенні позову про

повернення органів для поховання, оскільки в результаті праці патологоанатомів госпіталю з'явився «інший» – «новий» об'єкт, на який право власності було встановлено саме шпиталю, а не родичів померлих оригінаторів.

Аналогічне рішення було прийнято у справі *Dobson and another v. North Tyneside Health Authority and another* [11]. Суд відмовив у задоволенні позовних вимог родичів померлої особи про право володіння запарафінованим мозком, вилученим із трупу, визнав його, після вчинення відповідних дій, самостійним об'єктом, зазначивши, що тіло повинно бути поховано без мозку.

Однак, попри, на перший погляд, усталену судову практику щодо визнання відокремленого від людини біоматеріалу самостійним об'єктом права, суди неодноразово відходили від неї, продовжуючи застосовувати принцип «немає власності на труп».

Наприкінці ХХ ст. було винесено рішення, яке стало одним із найбільш резонансних і суперечливих рішень усього століття. Йдеться про рішення у справі *Moor v. Regents of The University of California* [12]. У ньому суд відмовив оригінатору в отриманні частини прибутку, застосувавши принцип «немає власності на труп», оскільки закон визначає тканини, органи людини як об'єкти *sui generis*, встановлюючи порядок розпорядження ними з метою публічних інтересів, залишаючи їх за межами права власності в загальному розумінні. Отже, суд у даній справі дійшов однозначного висновку про неможливість визнання об'єктами права власності біологічні матеріали людини, тим самим вказавши на неможливість уречевлення особи та порушення інтересів науки, яка діє в інтересах суспільного блага. Посилання в судовому рішенні було зроблено на чинне законодавство, яке не містило норм, які б дозволяли визнати відокремлений біоматеріал людини власністю оригінатора та, як вважав суд, немає й потреби розширено тлумачити положення про посягання на власність. Обґрунтовуючи своє рішення, суд зазначив, що визнання права власності на такий об'єкт негативно вплине на розвиток науки, оскільки зменшиться його кількість і виникне обов'язок медичних та дослідницьких центрів платити за право на його використання.

Дане рішення викликало резонанс у суспільстві та критику, оскільки у ньому суд поставив соціально значущі інтереси науки, медичних досліджень вище інтересів окремих осіб і навіть всупереч ним.

Отже, як бачимо, єдності думок щодо правового статусу біологічного матеріалу людини немає і в судовій практиці.

Однією з основних причин відсутності належного правового регулювання даних благ є та обставина, що донедавна людина сприймалася законодавцем виключно як духовна цінність, і будь-яка спроба розглянути окремо від неї органи та тканини тлумачилась як порушення цілісності людського організму, права на його тілесну (фізичну) недоторканність, недоторканність особистого життя. Тіло людини не мало матеріальної цінності, а виходячи з цього, не було й потреби в такому регулюванні, будь-які дії, що здійснюються щодо організму людини, розглядалися скрізь призму особистих немайнових прав.

На сьогоднішній день весь світ відчуває гострий дефіцит тканин та органів людини для проведення трансплантацій, створення лікарських препаратів, проведення наукових досліджень, а відповідно визначення правового режиму даних об'єктів стає і певною гарантією захисту прав оригінатора матеріалу на випадок протиправного, незаконного його відділення, використання без його згоди.

Цивільний кодекс України як об'єкти цивільних прав розглядає речі, гроші, цінні папери, майно, майнові права, результати робіт, послуг інтелектуальної й творчої діяльності, інформацію, а також інші матеріальні та нематеріальні блага. Таким чином, перелік об'єктів є невичерпним, інакше кажучи, відкритим. Однак, перш ніж говорити про визначення місця біоматеріалу людини в системі об'єктів цивільних прав, слід відповісти на питання: чи відповідають дані блага основним ознакам даних об'єктів?

У доктрині права як основні ознаки об'єктів цивільних прав пропонується розглядати здатність певного блага задовольняти ті чи інші потреби людей і здатність їх грошової оцінки, тобто можливість мати економічну форму товару, брати участь в економічному обороті (за винятком особистих немайнових благ) [13, с. 76]. Те, що більшість біологічного матеріалу людини відповідає ознаці «корисності» й здатна задовольняти потреби суспільства, давно вже ні в кого не викликає сумніву. Відокремлені від людини тканини та органи виступають «матеріалом», «інструментом», здатним продовжити людське життя, предметом правочинів тощо. Проте можливість біоматеріалу мати економічну форму товару, і, відповідно, оцінюватись у грошовій формі, вченими розглядається вкрай обережно. Якщо підійти до розуміння товару як «до всього, що можна оцінити у грошовому еквіваленті і що складає предмет торгівлі», то відділені біоматеріали людини відповідають цим критеріям. Підтвердженням цього є їхня участь у цивільному обороті як особливий «нетиповий» предмет правочинів. При цьому щодо одних матеріалів можуть існувати певні законодавчі обмеження і навіть заборони, щодо інших – таких заборон і обмежень немає. Так, Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» встановлює заборону на здійснення торгівлі (купівлі-продажу) анатомічними матеріалами, при цьому дозволяючи обмін живими імунологічно сумісними донорами між реципієнтами (перехресне донорство) [5]. Водночас Постановою Кабінету Міністрів України «Про підвищення рівня оплати здачі донорами крові та (або) її компонентів» передбачено можливість здійснення донації крові як на безоплатних, так і на відплатних засадах, тобто шляхом купівлі-продажу [14].

Отже, є підстави вважати, що біоматеріал, відокремлений від людини, відповідає всім ознакам, властивим об'єктам цивільних прав. А специфіка самого блага (біоматеріалу), природа його походження дозволяють розглядати його як об'єкт, обмежений у цивільному обороті.

Враховуючи те, що біоматеріал людини має матеріальну форму, є всі підстави розглядати його як річ. Ще в римському праві як фізичні речі розглядали такі, що можуть бути відчутні, серед яких земля, раб, одяг, золото, срібло та ін.

[15]. Отже, з часів римського права існує презумпція невичерпності категорії речей.

Слушно зазначає проф. І. В. Спасибо-Фатєєва (I. V. Spasybo-Fatieieva): «І якщо донедавна такі клітини [людини. – Н. К.] вважалися виключно складовою частиною людського організму (що, по суті, складається з них, чим і забезпечується його розуміння як єдності зі злагодженою саморегуляцією), без якого вони гинули, то з розвитком медичної науки поступово ситуація змінюється, починаючи з забору, зберігання і використання крові та її компонентів (плазми, еритроцитів, тромбоцитів та ін.) <...> Не викликає сумнівів те, що людські органи, тканини, клітини та ін. матеріальні. Ці об'єкти існують поза людським організмом, відтак, вони не прив'язані до суб'єкта і не становлять його сутність» [16].

Річ – матеріальний предмет (фізично відчутний об'єкт), який має просторові характеристики, економічну форму товару та в силу цього належить до об'єктів цивільних прав [17, с. 71]. Аналізуючи дане визначення, можна виділити такі ознаки речі як об'єкта цивільних прав: наявність матеріальної (фізичної) відокремленості та здатність виступати як товар у цивільному обороті.

З моменту фізичного відділення від людини біологічний матеріал стає відокремленим об'єктом з чітко визначеними просторовими межами та характеризується масою, розміром, обсягом. При цьому «біоматеріали відповідають ознаці відокремленості тільки з моменту фізичного відокремлення від оригінатора і до моменту імплантації реципієнту» [6, с. 111]. Саме факт фізичного відділення створює ту «дистанцію», яка дозволяє вести мову про самостійність даних благ, належність їх на певному праві особі (оригінатору), а також про можливість контролю та захисту даних об'єктів. До моменту відокремлення органи та тканини є складовою біосистеми людини і безумовно не можуть розглядатись як самостійні об'єкти.

Питання розгляду біоматеріалу людини як товару є вкрай делікатним, при цьому думка автора щодо цього була сформульована та викладена вище. Ми дотримуємося тієї точки зору, що є всі підстави розглядати біоматеріал як товар, який здатен задовольняти як індивідуальні потреби певної особи, так і потреби суспільства. Про це свідчить зростаючий попит на даний об'єкт у суспільстві як на унікальний незамінний (у певному сенсі) товар, і, враховуючи природу його походження, такий, що має обмежену доступність.

На розуміння даного блага як товару не впливає той факт, що біоматеріал людини може бути предметом не всіх правочинів. Обмеження стосуються тільки певних видів матеріалу та окремих, як правило, оплатних правочинів. До того ж неможливість бути предметом оплатних правочинів не позбавляє біоматеріал можливості брати участь як предмет безоплатних правочинів і розглядатись як річ.

При цьому слід констатувати, що «практичну придатність», яка є характерною для товару, на сьогодні має не весь біоматеріал. Так, навряд чи як товар можна розглядати біологічні відходи або біоматеріал, хоча і відокремлений від

людини, проте такий, що не має подальшої мети використання (лупа, острижені нігті тощо).

І тут необхідно звернутися до аналізу змісту однієї з концепцій права власності на даний об'єкт, а саме – концепції «відділення та наміру», згідно з якою можна вести мову про виникнення права власності на певне благо лише в тому разі, якщо цей об'єкт можна використовувати з метою, відмінною від мети його природного існування. Інакше кажучи, якщо біоматеріал, відокремлений від людини, є цінністю й має практичну здатність, він повинен розглядатись як річ (товар) – об'єкт цивільних прав, що належить особі на праві власності. При цьому треба враховувати й ту обставину, що медицина, генетика перебувають у постійному розвитку, і ті матеріали, які тепер не становлять цінність для науки, у недалекому майбутньому можуть її набути.

Однак речово-правова природа біоматеріалів людини підтримується не всіма науковцями. І першим аргументом при цьому називають ризик уречевлення самої людини, зміна ставлення до неї як до товару. При цьому як приклад наводять становище ембріону людини та гамет. Дослідження правового статусу ембріону, так само як і інших окремих видів біоматеріалу, виходить за межі даної роботи, але потрібно погодитися з думкою, що визначення правового становища цих об'єктів є вкрай складною проблемою й найбільш гостро стоїть питання про віднесення їх до категорії речей у зв'язку з їх потенційною можливістю до життя й відтак – наочною нематеріальною цінністю. Тому на міжнародному рівні людські ембріони не визнаються «майном» [18]. Хоча при цьому існує й протилежна думка – ембріон, створений у лабораторних умовах (*in vitro*), є об'єктом матеріального світу – річчю. Визначаючи правовий статус ембріона, потрібно враховувати процес його створення, а отже, правовий статус ембріона *in vivo* відрізняється від ембріона *in vitro*. Ембріон *in vitro*, на думку деяких науковців, є індивідуально-визначеною, рухомою, неподільною, споживчою річчю, право власності на яку належить особам (або особі), котра звернулася за медичною допомогою, а створення ембріона є специфікацією, тобто створенням нового об'єкта з матеріалів замовника [19].

Статус ембріона набуває практичного значення при вирішенні подальшої долі «невикористаних» «надлишкових» ембріонів *in vitro*, проведення їх селекції, постмортальної репродукції. Підлягають вирішенню питання можливості їх використання, тобто використання виключно за прямим призначенням, або як біологічного матеріалу (об'єкта) для наукових досліджень.

Прецедентне право визнає речову природу ембріона, що дозволяє використовувати й речові способи захисту прав на дані об'єкти (віндикаційний та негаторний позови, подавати позов про відшкодування моральної шкоди у зв'язку із знищенням унікальної речі тощо).

Європейська судова практика щодо цього питання сформувалась дещо інша. Так, Європейський суд з прав людини не вважає за можливе розглядати ембріон у контексті права власності, а визначення його правового статусу відносить до компетенції національного законодавства (справа *Parillo v. Italy* (2015)).

Національне законодавство розглядає ембріон як *біологічний матеріал* пацієнта/пацієнтів (п. 11.1) [20]. Можливість розпорядження ембріонами, створеними за допомогою репродуктивних технологій, шляхом передачі іншим особам, транспортування, зберігання, вчинення дій щодо кріоконсервації, редукції та селекції свідчить про те, що дані об'єкти належать особам на праві власності. Законодавець напряму не визначає ембріони *in vitro* речами, але вчинення дій щодо їх селекції та редукції свідчить про це. І така позиція наразі є цілком виправданою, оскільки наукові досягнення у сфері генетики, медицини вимагають від законодавця по-новому подивитися на ембріон *in vitro*, не тільки з позиції принципів біоетики, а й як на об'єкт наукових досліджень, об'єкт речового права.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Визнання біоматеріалу людини як об'єкта цивільних прав – речі не знайшло закріплення в українському законодавстві, національній судовій практиці і є предметом багатьох дискусій. Безумовно, вести мову про біоматеріал людини як самостійний об'єкт можна лише з моменту відокремлення його від людини, тобто з часу виникнення певної «дистанції» між тілом людини та її органом. До моменту фізичного відокремлення органи та тканини не мають самостійного правового статусу і є складовими людського організму, завдяки яким існує і забезпечується його життєдіяльність. З моменту відокремлення від тіла, на нашу думку, є всі підстави розглядати біоматеріал як річ, право власності на яку має виникати в первинного оригінатора.

Сьогодні в Україні розпочато активну роботу над оновленням цивільного законодавства, результатом якої має стати новий Цивільний кодекс України, який відповідатиме сучасним економічним реаліям. І питання визначення місця біоматеріалу людини не могло залишитися поза увагою членів робочої групи, створеної для проведення рекодифікації цивільного законодавства України. При цьому сформована ними позиція щодо даного об'єкта є «вкрай обережною», оскільки полягає вона лише в необхідності «проаналізувати доцільність включення до переліку об'єктів цивільних прав низки об'єктів, поява яких обумовлена розвитком медицини (зокрема, біологічний матеріал)» [21, с. 11] і жодним чином не здатна надати допомогу в регулюванні тих відносин, предметом яких сьогодні виступає даний об'єкт. І той факт, що біоматеріал, відокремлений від людини, вже використовується в цивільному обороті й сфера його використання при належному правовому регулюванні може бути значно розширена, має стати тим «поштовхом», який дозволить українському законодавцю зайняти більш «рішучу» позицію щодо цього блага, закріпивши його в цивільному законодавстві як об'єкт цивільного права – річ.

Список літератури

1. Талидомид: от чудодійственного лекарства до медицинской катастрофы. URL: <https://www.chemwatch.net/ru/blog/thalidomide-from-wonder-drug-to-medical-disaster/> (дата звернення: 12.01.2022).
2. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину : Міжнародний документ. Ов'єдо, 04.04.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_334 (дата звернення: 11.01.2022).

3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 11.01.2022).
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 11.01.2022).
5. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17.05.2018 р. № 2427-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2427-19> (дата звернення: 11.01.2022).
6. Трубина В. А. Ткани и органы человека как объекты гражданских прав : монография. Москва : Инфотропик Медиа, 2020. 252 с.
7. Doodeward v. Spence [1908]. URL: <http://www8.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdoc/au/cases/cth/HCA/1908/45.html?stem=0&synonyms=0&query=title%28doodeward%20and%20spence%20%29> (дата звернення: 12.01.2022).
8. R v. Kelly and Lindsay [1998]. URL: <https://www.lawteacher.net/cases/r-v-kelly-and-lindsay.php> (дата звернення: 14.01.2022).
9. Theft Act 1968 UK. Section 4 (1). URL: <http://www.legislation.gov.uk> (дата звернення: 14.01.2022).
10. Re Organ Retention Group Litigation [2005]. URL: <https://webstroke.co.uk/law/re-organ-retention-group-litigation-2005> (дата звернення: 14.01.2022).
11. Dobson and another v. North Tyneside Health Authority and another [1996]. URL: <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/1996/1301.html> (дата звернення: 14.01.2022).
12. Moor v. Regents of The University of California. URL: <https://www.casebriefs.com/blog/law/property/property-law-keyed-to-cribbit/non-traditional-objects-and-classifications-of-property/moore-v-regents-of-the-university-of-california-2/> (дата звернення: 14.01.2022).
13. Ходыко Ю. Е. Объект права и объект гражданского правоотношения. *Харьковская цивилистическая школа: объекты гражданских прав* : монография / под ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков : Право, 2015. Разд. 2, гл. 1, § 1. С. 70–85.
14. Про підвищення рівня оплати здачі донорами крові та (або) її компонентів : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2006 р. № 1821. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1821-2006-п#Text> (дата звернення: 10.01.2022).
15. Гай. Інституції / перевод с лат. Ф. Дыдынского. Варшава : Типография К. Ковалевского, 1891. 522 с. URL: [https://ru.wikisource.org/wiki/Институции_\(Гай;_Дыдынский\)](https://ru.wikisource.org/wiki/Институции_(Гай;_Дыдынский)) (дата звернення: 15.01.2022).
16. Спасибо-Фатеева И. В. Види об'єктів цивільних прав. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 18. С. 13–18. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8269/Chasopys%2013-18.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 15.01.2022).
17. Суханов Е. А. Вещное право: научно-познавательный очерк. Москва : Статут, 2021. 560 с.
18. Захист власності : посібник зі ст. 1 Протоколу № 1 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод / пер. з англ. О. Дроздов та ін. URL: <https://www.echr.com.ua/publication/zaxist-vlasnosti-posibnik-zi-st-1-protokolu-1/> (дата звернення: 15.01.2022).
19. Дружинина Ю. Ф. Правовой режим эмбриона in vitro. *Журнал российского права*. 2017. № 12. С. 129–135. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pravovoy-rezhim-embriona-in-vitro/viewer> (дата звернення: 21.01.2022).
20. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 р. № 787. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text> (дата звернення: 15.01.2022).
21. Концепція оновлення цивільного кодексу України. Київ : Вид. дім «АртЕк», 2020. 128 с.

References

1. Thalidomid: ot chudodejstvennogo lekarstva do medicinskoj katastrofy. URL: <https://www.chemwatch.net/ru/blog/thalidomide-from-wonder-drug-to-medical-disaster/> [in Russian].

2. Konventsiiia pro zakhyst prav i hidnosti liudyny shchodo zastosuvannia biolohii ta medytsyny: Konventsiiia pro prava liudyny ta biomedytsynu: Mizhnarodnyi dokument. Oviedo, 04.04.1997 r. (1997). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_334 [in Ukrainian].
3. Cyvilnyj kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435-IV. (2003). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].
4. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro ohoronu zdorovja: Zakon Ukrainy vid 19.11.1992 r. № 2801-XII. (1992). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> [in Ukrainian].
5. Pro zastosuvannia transplantatsii anatomichnykh materialiv liudyni: Zakon Ukrainy vid 17.05.2018 r. № 2427-VIII. (2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2427-19> [in Ukrainian].
6. Trubina, V.A. (2020). Tkani i organy cheloveka kak obiekty grazhdanskih prav. Moscow: Infotropik Media [in Russian].
7. Doodeward v. Spence [1908]. URL: <http://www8.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdoc/au/cases/cth/HCA/1908/45.html?stem=0&synonyms=0&query=title%28doodeward%20and%20spence%20%29>.
8. R v. Kelly and Lindsay [1998]. URL: <https://www.lawteacher.net/cases/r-v-kelly-and-lindsay.php>.
9. Theft Act 1968 UK. Section 4(1). URL: <http://www.legislation.gov.uk>.
10. Re Organ Retention Group Litigation [2005]. URL: <https://webstroke.co.uk/law/re-organ-retention-group-litigation-2005>.
11. Dobson and another v. North Tyneside Health Authority and another [1996]. URL: <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/1996/1301.html>.
12. Moor v. Regents of The University of California. URL: <https://www.casebriefs.com/blog/law/property/property-law-keyed-to-cribbit/non-traditional-objects-and-classifications-of-property/moore-v-regents-of-the-university-of-california-2/>.
13. Hodyko, Ju.E. (2015). Obyekt prava i obyekt grazhdanskogo pravootnosheniia. *Har'kovskaja civilisticheskaja shkola: obyekty grazhdanskih prav – Kharkiv civil school: objects of civil rights*. I.V. Spasibo-Fateeva (Ed.). Kharkov: Pravo, part. 2, ch. 1, 70–85 [in Russian].
14. Pro pidvyshchennia rinvnia opłaty zdachi donoramy krovi ta (abo) yii komponentiv: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.12.2006 r. № 1821. (2006). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1821-2006-n#Text> [in Ukrainian].
15. Gaj. Institucii (1891). F. Dydynskij (Transl.). Varshava: Tipografija K. Kovalevskogo [in Russian].
16. Spasybo-Fatieieva, I.V. (2015). Vydy ob'ektiv tsyvilnykh prav. *Chasopys tsyvilistyky – Journal of Civilization, issue 18, 13–18*. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8269/Chasopys%2013-18.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].
17. Suhanov, E.A. (2021). Veshhnoe pravo: nauchno-poznavatel'nyj ocherk Moscow: Statut [in Russian].
18. Zakhyst vlasnosti: posibnyk zi st. 1 Protokolu № 1 Konventsii pro zakhyst prav liudyny ta osnovopolozhnykh svobod. O. Drozdov ta in. (Transl.). URL: <https://www.echr.com.ua/publication/zaxist-vlasnosti-posibnik-zi-st-1-protokolu-1/> [in Ukrainian].
19. Druzhinina, Ju.F. (2017). Pravovoj rezhim jembriona in vitro. *Zhurnal rossijskogo prava – Journal of Russian Law, 12, 129–135*. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pravovoy-rezhim-embriiona-in-vitro/viewer> [in Russian].
20. Pro zatverdzhennia Poriadku zastosuvannia dopomizhnykh reproduktyvnykh tekhnolohii v Ukraini: Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy vid 09.09.2013 r. № 787. (2013). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text> [in Ukrainian].
21. Koncepcija onovlennja cyvilnogo kodeksu Ukrainy. (2020). Kyiv: Vyd. dim «ArtEk» [in Ukrainian].

Korobtsova N. V., PhD in Law, Assistant Professor, Assistant Professor of Department of Civil Law № 1, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.
e-mail: kornv@ukr.net ; ORCID 0000-0002-9997-1485 ; Scopus ID: 57445973300

Legal status of human biomaterial

The article is devoted to one of the urgent and topical problems of medical law, the problem of determining the legal status of human biological material. The changes taking place today in medicine and genetics open up a number of new opportunities for the study of man, his body and its use. Man has long been seen by science not so much as a «spiritual» value, but as a value as an «object of study» and an «object of experiment». No one denies the material essence of human organs, tissues, their ability to be the subject of a number of civil law transactions (purchase, sale, mines, storage, transportation, etc.). All this requires the legislator to look at human biological material in a new way. The law must respond to all these changes that are taking place in society, in the form of regulation of these benefits, the absence of which we see today. Public relations are developing much faster than the corresponding changes in legislation. The law can help the development of these relations, properly regulating them, and can slow down this process, which is currently happening in Ukrainian law. However, the law cannot stop the process of using human biomaterial, which has long begun. Thus, the purpose of the article is to consider the legal status of human biological material, to determine its place among the existing objects of civil rights. It is proved that the current level of development of medicine, genetics requires a new approach to the study of human biological material, its legal status and place in the system of modern civil law, which determines the relevance of the chosen research topic. Unfortunately, the legislation of Ukraine and most foreign countries does not recognize biomaterial separated from humans as an object of civil rights. However, the author concluded that the subject of a number of transactions, separated from human biomaterial, is no longer an «integral» part of the body, which only confirms the need to consider it as an independent object of civil law, which by its characteristics (material (physical) separation and the ability to act as a commodity in civil circulation) «tends» to the category of things, which is the novelty of this work.

Keywords: biomaterial; human body; thing; speech-legal nature; object of law; property rights.

Рекомендоване цитування: Коробцова Н. В. Правовий статус біоматеріалу людини. *Проблеми законності*. 2022. Вип. 156. С. 28–39. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.156.254433>.

Suggested Citation: Korobtsova, N.V. (2022). Pravovy status biomaterialu liudyny [Legal status of human biomaterial]. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality, issue 156, 28–39*. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.156.254433> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 01.02.2022 р.